
LIETUVOS SOSTINĖS IR PROVINCIJOS LIETUVIŲ FOLKLORINIŲ ANSAMBLIŲ SAŠAJOS SU ETNINĖS KULTŪROS PAVELDU

Aušra Zabielenė

Lietuvos istorijos institutas, Kražių g. 5, LT-2001 Vilnius, Lietuva

---

Folkloro ryšys su tautiniu tapatumu kėlė didžiulį tyrinėtojų susidomėjimą jau XIX a., kai teoretikai ėmė gilintis į valstiečių kultūrą. Tuomet buvo laikomasi nuomonės, kad visa, kas susiję su folkloru, reiškia tautinį tapatumą¹. Vėliau, iki XX a. septintojo dešimtmečio, folkloras turėjo gana paplitusią visuotinai priimtą reikšmę – tai istorinė ir arealinė kultūros visuma. Vyravo nuomonė, kad folklore turi egzistuoti tik grynios – idealios – formos ir jį reikia saugoti nuo žalingos išorinės įtakos². Šiandieninė folkloro samprata yra pakitusi: pereita nuo dalyko prie proceso, nuo tam tikrų objektų ypatybių stebėjimo prie kultūros objektų išraiškos problemų³. „Etninė kultūra, kaip visų tos pačios tautybės žmonių gyvenimo būdų visuma, apima visas veiklos sritis ir jos rezultatus“⁴. Folkloro ansambliai lieka viena populiariausių etninės veiklos formų. Dar dažnai pati etnokultūrinė veikla suprantama tik kaip folkloro ansamblių veikla⁵. Tačiau folkloriniai ansambliai savyje apima daugybę etninės kultūros aspektų, jų veikloje žmonės ieško savo etninio tapatumo arba jį užtvirtina. Su savo etninio tapatumo išraiškos formavimo problema mums teks susidurti gana greitai. „Lietuvai įstojus į Europos sąjungą, tautiškas, pažymėtas gimtosios kalbos ir kultūros puoselė-

---

¹ G. L. Pocius, *Folkloras ir tautinis tapatumas Šiaurės Amerikos perspektyva. Etninė kultūra ir tapatumo išraiška: Etnologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1992, 1993, 1995 metais*, Vilnius: Mokslo aidai, 1999, p. 14–35.

² Ibid.

³ G. Thomas, J. D. A. Widdowson, *Studies in Newfoundland Folklore: Community and Process*, St. Jon's: Breakwater Books, 1991.

⁴ I. R. Merkienė, Etninė kultūra pilietinėje visuomenėje, *Etninės kultūros paveldas ir dabarties kultūra*, Vilnius: LII, 1999, p. 10–12.

⁵ R. Ambrazevičius, Etninės kultūros darbuotojų kvalifikacijos kėlimas, ekspertizė, *Etninės kultūros tarybos ekspertų parengtos išvados. 2002 m.*, Byla Nr. 30–2, Vilnius.

⁶ A. Vyšniauskaitė, Etninė kultūra trečiajame tūkstantmetyje: laiko iššūkis ir naujos paramos formos. *Etninė kultūra. Etninės kultūros globos tarybos informacinis leidinys*, Vilnius, 2001, p. 86.

jimu, bus būtina, jei ne esminė, europietiško dalis“⁶. Todėl prie šios aktualios problemos nagrinėjimo prisidėsiu folkloriniame ansamblyje ieškodama etninio tapatumo bei kultūrinės išraiškos saugojimo formų. Šeštajame dešimtmetyje Rusijoje plačiai paplito „antrinio“, „neautentiško“, folkloro terminas (folkloro atlikimas scenoje, saviveikliniame mene, folkloriniuose festivaliuose ir t. t.)⁷. Vakaruose šis terminas dažniausiai taikytas komerciniam liaudiškų tradicijų panaudojimui apibūdinti. Lietuvoje R. Ambrazevičius taip pat naudoja „pirminio“ ir „antrinio“ folkloro sąvokas⁸. Savo straipsnyje, remdamasi šiomis sąvokomis, siekiu atskleisti kaimo ir miesto folklorinio judėjimo savitumus.

Pagrindiniai uždaviniai: 1) išnagrinėti miesto ir kaimo ansamblių narių kilmę, 2) išskirti jų veiklos folkloriniame ansamblyje motyvacijų savitumus, 3) atskleisti muzikavimo tradicijų perimamumo tendencijas.

Šiame straipsnyje toliau plėtojama folklorinio ansamblio nario etninio kultūrinio tapatumo ieškojimų sparčiai kintančioje dabartinėje visuomenėje tema, kuri pradėta nagrinėti straipsnyje „Taikantis prie naujovių“ (folkloro ansamblio dalyvis modernioje visuomenėje)⁹. Pastarajame buvo pasirinkti keturi Vilniaus miesto folkloriniai ansambliai ir iškeltas uždavinys – susipažinti su atskirų narių savi-veiklos motyvacija.

Folklorinis ansamblis, kaip reiškinys, savyje apima įvairių kultūros formų paveldą, kurį skirtingų etnografinių regionų ansambliai ir, svarbiausia, jų vadovai suvokia bei interpretuoja laikydamiesi (arba ne) vietinių tradicijų. Šiais laikais „daugelis ansamblių (ypač naujesnių) siekia „turistinių“, pragmatinių, pramoginių tikslų“¹⁰. Tuo tarpu kaimuose lieka vis mažiau senųjų muzikantų, dainininkų – „pirminio folkloro“ puoselėtojų. Čia analizuojami Anykščių bei Utenos rajonų folkloriniai ansambliai priskiriami prie „pirminio folkloro“, t. y. vietinės tradicijos puoselėtojų. Vilniaus miesto folkloriniai ansambliai (taip pat ir kitų didmiesčių) atstovauja „antriniam folklorui“ – tradicijos perėmėjams.

2002 m. autorė atliko apklausą pagal savo sudarytą anketą. Analizuojant duomenis naudoti struktūrinės analizės ir lyginamasis metodai. Naudotasi Anykščių ir Utenos rajonų folklorinių ansamblių (52 anketų) bei Vilniaus miesto folklorinių ansamblių (32 anketų) duomenimis. Anketos laikomos Lietuvos istorijos instituto rankraštyno Etnologijos skyriaus archyve (toliau – *ES*, b. 2208, 2234). Apklausti Anykščių rajono Skiemionių, Kavarsko, Svėdasų, Utenos rajono Užpalių, Sudeikių miestelių bei Radeikių gyvenvietės folkloriniai ansambliai, taip pat Vilniaus miesto Tėvynės sąjungos „Kadagys“, Geologijos instituto „Apynys“, Romuvos Senojo baltų tikėjimo apeigų „Kūlgrinda“, Lietuvos mokslų akademijos „Dijūta“ folklorinių ansamblių nariai.

⁷ В. Е. Гусев, Х. Штробах, *Народные знания. Фольклор. Народное Искусство*, Москва: Наука, 1991, с. 150.

⁸ R. Ambrazevičiaus pasisakymą užrašė L. Giedraitis, Lietuvos folkloro ansambliai ir Dainų šventė, *Liaudies kultūra*, 1999, Nr. 1, p. 51.

⁹ A. Zabielenė, Taikantis prie naujovių, *Darbai ir dienos*, 2002, Nr. 31, p. 97–102.

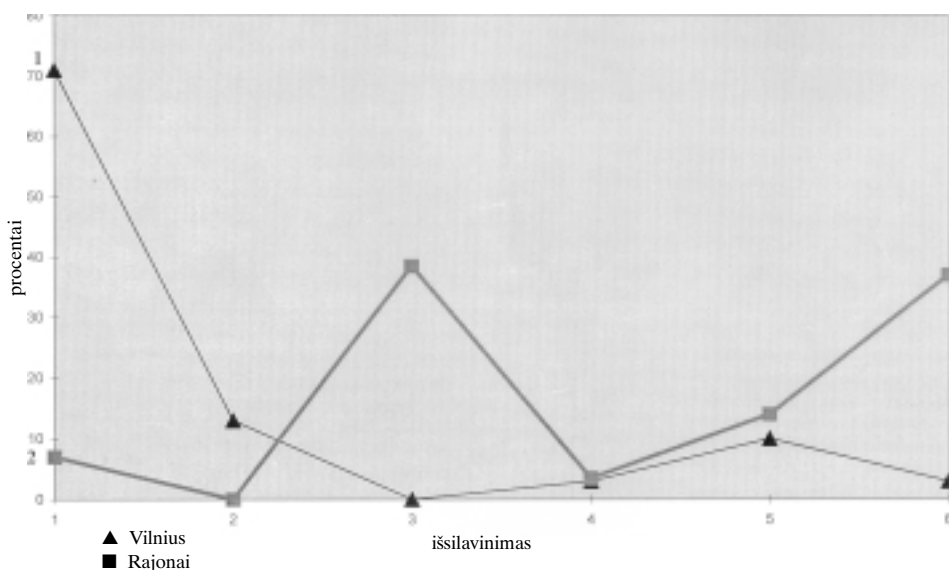
¹⁰ V. Šatkauskienės pasisakymą užrašė L. Giedraitis, Lietuvos folkloro ansambliai ir Dainų šventė, *Liaudies kultūra*, 1999, Nr. 1, p. 51.

Lentelė. Anykščių ir Utenos rajonų bei Vilniaus miesto folklorinių ansamblių narių amžius, geografinė kilmė, išsilavinimas ir koncertinės veiklos charakteristika		
Ansamblių rūšis	Rajoniniai ansambliai	Vilniaus m. ansambliai
Narių kilmė	dalyvauja vietiniai gyventojai	dalyviai yra kilę iš įvairių Lietuvos vietovių
Išsilavinimo vidurkis	žemesnis (nebaigtas ir spec. vidurinis)	aukštas (aukštasis)
Koncertinė veiklos aprėptis	koncertinė veikla retai peržengia rajono ribas	koncertinė veikla peržengia miesto ir respublikos ribas
Savo veiklos traktavimas	laisvalaikio praleidimas, poilsis, pabendravimas	etnokultūrinės visumos pažinimas bei perdavimas, savo etninio tapatumo įtvirtinimas
Dalyvių amžius	30–80 m.	10–80 m.
Tradicijų perimamumas	iš tėvų ir senelių (88,5%)	iš tėvų ir senelių (93,8%)
Tradicijų perdavimas	vaikams ir anūkams (30,7%)	vaikams ir anūkams (25%)

Narių kilmė. Vilniaus miesto folkloriniuose ansambliuose susibūrę vyresni žmonės yra kilę iš įvairių Lietuvos vietų. Daugumos jų fizinis ryšys su tėviške beveik nutrūkęs (kartais aplankomi tėvai, giminės ar jų kapai). Jaunieji ansamblių dalyviai dažniausiai jau yra gimę ir augę mieste, todėl vieniems svarbu prisiminti, kitiems – susipažinti su senosiomis liaudiškomis tradicijomis – daina, šokiu, kalendorinėmis šventėmis, tautiniais drabužiais. Tai galimybė geriau pažinti savo gimtinės folkloro ypatumus, atgaivinti etninę savimonę. Paprastai tokie ansambliai (dažniausiai pagal ansamblio daugumos narių regioninę kilmę) puoselėja kažkurio vieno ar kito krašto etnokultūrinę visumą; Vilniaus mieste – dažniausiai aukštaičių. Gana dažnas reiškinys, kai į sostinę atvykęs žemaitis folkloriniame ansamblyje tampa „aukštaičiu“, tuo gerokai praturtindamas savo etnokultūrinės žinias, bet kartu prarasdamas savo subetninį kultūrinį tapatumą. Nepraradusieji savo genealoginių ryšių ar nepakeitusieji etninės priklausomybės jaučiasi savotiškai pranašesni ir psichologiškai tvirtesni už „perėjūnus“. Rajonų folklorinių ansamblių nariams tokių problemų nekyla, nes neteko girdėti, kad aukštaičiai (išskyrus vieną kitą kūrinį) dainuotų, grotų ar šoktų žemaitišką ar dzūkišką repertuarą. Miesto žmogui sunku gerai atlikti autentišką kūrinį, tai gali būti tik tikslus (arba ne) tradicijos perdavimas, atsietas nuo natūralios jo erdvės. Ypač ryškiai šis skirtumas atsiskleidžia stebint jautrią, šiltą rajono klausytojų reakciją, kai jų miestelio folklorinis ansamblis atlieka visiems gerai žinomą jų krašto dainą. Dainos ir šokiai, užrašyti savo miestelio ar kaimo vietovėje ir prikelti naujam gyvenimui, ir patiems ansamblio nariams daug brangesni. Tą pastebi Svėdasų folklorinio ansamblio nariai, išmokę naujų dainų iš savo ansamblietės – dainų pateikėjos Faustos Palskienės. Kaimo kultūros namų vadovai žvalgosi į miestą, o miestie-

čiai – į kaimą. Pastarieji labiau suinteresuoti vietinės dainuojamosios bei pasakojamosios tradicijos išlikimu. Rajonų ansambliams, jų vadovams nereikia toli keliauti, tereikia pavaikščioti po savo apylinkes ir pašnekinti ten gyvenančius senuosius žmones. Juk viskas šalia, tik noro ir atidumo reikia¹¹.

Savo veiklos vertinimas ir išsilavinimo vidurkis. Dauguma vyresniųjų tiek miesto, tiek kaimo ansamblių narių nuo vaikystės išsiugdė poreikį dainuoti. Kartodami paskui suaugusiuosius, nejučiomis išsimindavo melodijas, žodžius, atlikimo manieras. Tokiu būdu muzikavimo tradicija buvo natūraliai perimta ir tęsiama. Ansamblyje jiems tereikia „susidainuoti“ arba „susigroti“, o tarmės, natūralios laikysenos, gestikuliacijos dainuojant mokytis nebereikia. Sostinėje gimusiems ir augusiems ansamblių nariams tenka atrasti nuo chore ar muzikos mokykloje įtvirtinto akademinio balso formavimo, reikia mokytis tarmės, ansamblio atstovaujamo krašto šokimo manieros. Tai ir yra pagrindinis skirtumas tarp „pirminio“ ir „antrinio“ folkloro atlikėjų. Mažųjų miestelių folklorinių ansamblių nariai dažnai net nesusimąsto, kodėl jie dalyvauja folklorinių ansamblių veikloje. Sako, kad juos „traukia“ daina. „Labai patinka, mėgstu dainas“¹², „patinka bendrauti su žmonėmis“¹³. Jie tarsi nesąmoningai saugo ir perduoda vertingiausią savo krašto dainavimo, šokių, papročių, tarmės, aprangos tradicijų visumą. Sostinėje žmonės, gal ir dėl to, kad labiau išsilavinę (pav.), kažkur skaitę ar girdėję, savo muzikinę

Pav. Anykščių ir Utenos rajonų bei Vilniaus miesto folklorinių ansamblių narių išsilavinimas 1 – aukštasis, 2 – nebaigtas aukštasis (studijos tęsiamos), 3 – vidurinis, 4 – nebaigtas vidurinis (mokslas tęsiamas), 5 – spec. vidurinis, 6 – nebaigtas vidurinis (4–6 kl.)

¹¹ Z. Kelmickaitė, Kaimo dainininkai – folklorinių ansamblių mokytojai, *Lietuvos kultūros kongresas*, Vilnius: Viltis, 1990, p. 184–186.

¹² ES, b. 2234, l. 23, respondentė Valerija Šatkuvienė (Svėdasai).

¹³ ES, b. 2234, l. 10, respondentė Danguolė Bakšienė (Kavarskas).

veiklą motyvuoja konkrečiau: „Pažinau ir pamėgau folklorą, atsirado proga dalyvauti įvairiose šventėse, dalyvavimas ansamblyje padėjo atsipalaiduoti nuo įtempo darbo bei atsirado galimybė aplankyti užsienio šalis“¹⁴, „praleisti prasmingai poilsio laiką, susipažinti su etnine kultūra, skleisti mokyklose ir kitur lietuvišką liaudies muziką“¹⁵. Šie atsakymai į tą patį klausimą parodo sąmoningumo skirtumą tarp kaimo ir miesto žmonių. Pirmųjų gyvenime tai natūralus poreikis, tradicijų perimamumas, laisvalaikio praleidimas puikiai suprantant, tik neįvardijant, kad jis konstruktyvus ir prasmingas. Vilniaus miesto folklorinių ansamblių nariai¹⁶ išvardija visus pagrindinius motyvus, visą savo poreikių spektrą bei pažymi, kad iš savo veiklos gauna naudą ne tik patys, bet ja dalijasi ir su klausytojais.

Koncertinės veiklos aprėptis. Kiekvienam kolektyvui koncertas yra tam tikras išbandymas, jo veiklos įvertinimas. Sostinės folkloriniai ansambliai koncertuoja dažniau, nes čia kultūrinis gyvenimas yra gerokai aktyvesnis, dažnesnės išvykos į užsienį. „Dalyvaujame kone visuose Vilniaus, Lietuvos ir daugelyje tarptautinių festivalių“¹⁷. Koncertas mažame miestelyje – jau yra įvykis. Paprašyti išvardyti renginius, kuriuose jų ansamblis dalyvavo per pastaruosius kelerius metus, minėtų rajonų folklorinių ansamblių nariai skurpulingai vardija: „Bėk, žirgeli“, „Padainuokime susiję“, dainų šventė Latvijoje, Baltica 1999, taip pat dainuota Kupiškyje, Rokiškyje, Zarasuose, Utenoje, Anykščiuose, Kamajuose, Šimonyse, Pakalniuose“. Egzistuoja savotiškas koncertinis „geografinis pasidalijimas“. Didžiųjų miestų ir sostinės folkloriniai ansambliai daugiau koncertuoja didžiuosiuose Lietuvos miestuose, dažniau išvyksta į užsienį. Žinoma, tai nėra taisyklė. Antai Užpalių kanklių ansamblio beveik visi vaikai mini, kad planuojama kolektyvo išvyka į JAV. Pastarąjį dešimtmetį išsiplėtė ir miestų, ir kaimų kolektyvų koncertinės veiklos geografija.

Dalyvių amžius ir tradicijų perimamumas. Sostinės folkloriniuose ansambliuose dalyvauja daugiau jaunų žmonių – dažniausiai studentai (apie 10%). Taip yra todėl, kad didžiuosiuose šalies miestuose yra susitelkęs akademinis jaunimas. Folkloriniame ansamblyje „Kūlgrinda“ dalyvauja vien vyresniųjų klasių moksleiviai ir studentai. Vilniaus folkloriniuose ansambliuose dažnesnė ir šeimų muzikavimo tradicija, kai viename ansamblyje dalyvauja tėvai ir jų vaikai. Mažuosiuose miesteliuose vaikai į folklorinių ansamblių veiklą beveik neįtraukiami. Dažniau kuriami savarankiški vaikų folkloriniai ansambliai (pvz., mokyklose). Tėvai savo vaikų į suaugusiųjų folklorinius ansamblius (išskyrus retas išimtis) neatveda.

Muzikavimo tradicijų perimamumas iš senelių ar tėvų sostinėje ir mažuose miesteliuose yra gana panašus (apie 90%). Nedaug skiriasi ir muzikavimo perdavimo savo vaikams ar anūkams tradicijos (apie 28%). Didelis bendras skirtumas tarp tradicijos perėmimo ir perdavimo rodo, kad folklorinių ansamblių ateitis neaiški. Liaudies daina ar šokis užleido savo pozicijas. Sunyko kaimų bendruomenės, išnyko talkos, kurių metu „poilsio valandėlės buvo gražinamos dainomis

¹⁴ ES, b. 2208, l. 55–56, respondentė Nijolė Peldžiuvienė (Vilnius).

¹⁵ ES, b. 2208, l. 9–10, respondentė Danutė Bagniokienė (Vilnius).

¹⁶ A. Zabielenė, Taikantis prie naujovių, *ibid.*, p. 97–102.

¹⁷ ES, b. 2208, l. 79–80, respondentė Renata Bareikienė (Vilnius).

ir juokais¹⁸, didėja atotrūkis tarp kartų, jaunimo vakaronės tapo diskotekomis, vyrauja vartotojiškas požiūris į muziką (tik klausomasi). Tai – natūralūs modernėjančios visuomenės procesai, tačiau yra ir grįžtamasis ryšys, pvz., 2001 m. pabaigoje Lietuvoje buvo oficialiai įregistruotos 74 naujos kaimo bendruomenės¹⁹. Jei atsinaujins kaimai, atgims ir jų tradicijos.

Apibendrinant reikia pastebėti, kad visi skirtumai ir panašumai, nustatyti analizuojant anketas, stebint ansamblių koncertus bei bendraujant su vadovais, parodo, kad yra daug kelių, vedančių į vieną bendrą tikslą – saugoti savo etninį-kultūrinį palikimą ir perduoti jį ateities kartoms.

IŠVADOS

1. Išnagrinėjus ansamblių narių kilmę paaiškėjo, kad jų sąsajos su etninės kultūros paveldu skiriasi. Mažųjų miestelių ir kaimų folklorinių ansamblių veikloje dalyvauja čia gimę ir augę žmonės – vietinės tradicijos puoselėtojai, kuriems tereikia „susidainuoti“ arba „susigroti“. Sostinės folklorinių ansamblių dalyviai yra kilę iš įvairių Lietuvos vietų. Tai – tradicijos perėmėjai, turintys išmokti ansamblio atstovaujamo krašto tarmę, šokimo manierą ir t. t.

2. Išskyrus folklorinių ansamblių narių veiklos motyvą folkloriniame ansamblyje, pastebėti šie skirtumai: kaimo žmonėms svarbesnis pramogos aspektas. Kaime, esant lėtesniam gyvenimo tempui, nedideliame kultūrinių renginių kiekiui, repeticijos ir koncertai yra dideli įvykiai. Gyvenimo tempas mieste yra daug greitesnis, todėl čia svarbus yra poilsio, derinamo su pažintine nauda, aspektas.

3. Folklorinių ansamblių narių muzikavimo tradicijų perėmimo iš tėvų ir perdavimo savo vaikams procentinis tyrimas parodė, kad folklorinių ansamblių gausa (tarp jų ir vaikų) dar nereiškia, kad gerai vykdomas pagrindinis šių ansamblių tikslas – populiarinti savo kultūros tradicijas, sudaryti gyvosios tradicijos tęstinumo prielaidas bei perduoti ją ateinančioms kartoms.

Aušra Zabielenė

CONNECTIONS OF FOLKLORE ENSEMBLES IN VILNIUS AND IN PROVINCE WITH THE HERITAGE OF ETHNIC CULTURE

S u m m a r y

Folklore ensembles embrace many aspects of ethnic culture, in which people search their ethnic identity or consolidate it. Based on primary and secondary folklore, this article deals with the features of folklore movement in the rural and urban territories. Analysed are the country folklore ensembles from Anykščiai and Utena regions, which can be attributed to primary folklore (the fostering of local tradition). The folklore ensembles from Vilnius (and from other cities) represent the secondary folklore – the successors of tradition.

---

¹⁸ I. R. Merkienė, Tarpusavio pagalba ir įsipareigojimai XX a. Lietuvos kaimo bendruomenėje, *Žemės ūkio mokslai*, 2002, Nr. 4 (priedas), p. 93–103.

¹⁹ Ibid.

The aims of this work were: 1) to analyse the origin of members of ensembles; 2) to elucidate the motivations of their activity in a folklore ensemble; 3) to show the successor tendencies of music playing traditions.

1. Analysis of the origin of folklore ensemble members showed that their connections with the heritage of ethnic culture are different. In the activity of folklore ensembles in small towns and villages participate local people (the fostering of local tradition). The participants of folklore ensembles in the capital city of Vilnius came from different places of Lithuania. They are the successors of tradition.

2. Some differences were observed in the motivation of members of folklore ensembles. The aspect of amusement is more important for country people. The repetitions and concerts are big events in the villages, because there the tempo of life is slow and cultural events are not numerous. The life in the city dictates a more intensive tempo of life, therefore the aspects of rest and cognitive profit are important.

3. Investigation of adoption of music playing traditions from parents and passing them to children among the members of folklore ensembles showed that the common impression of the ability of folklore ensembles (including children groups) does not show that the main aim of these ensembles – to popularise cultural traditions and to pass them to new generations – is accomplished well.